

374.7.013.74 (410)

Коваленко Світлана

**КОНЦЕПТ «ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ» У ПЕДАГОГІЧНИХ
ПОГЛЯДАХ ПІТЕРА ДЖАРВІСА**

Дане дослідження присвячене аналізу науково-педагогічних поглядів видатного британського теоретика у галузі освіти дорослих Пітера Джарвіса щодо концепту «освіта дорослих». Його прогресивні наукові пошуки у цьому напрямку беруть початок з 70-х років ХХ століття у період активної дискусії вчених усього світу щодо явища освіти дорослих. Автор актуалізує дослідження низки тотожних термінів (освіта дорослих, продовжувана освіта, відновлювана освіта, громадська освіта та інші), які були широко вживаними у останню чверть ХХ століття не тільки в педагогічних колах Британії, але й у світі в цілому. Проаналізований матеріал може бути використаний при розробці національної концепції освіти дорослих.

Ключові слова: *освіта дорослих, продовжувана освіта, відновлювана освіта, громадська освіта, подальшою освітою, базова освіта, післябов'язкова освіта, функціональна грамотність, післяшкільна освіта, безперервна освіта.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним входженням та адаптацією до Європейського співтовариства. Одне із провідних місць в оновленій структурі суспільних відносин, безумовно, належить освіті дорослих, яка виступає одним із основних показників соціально-економічного та політичного розвитку держави, а також тим ключовим фактором, що забезпечує стабільність та процвітання нації в цілому.

Початок реформування системи освіти дорослих в Україні розпочався з прийняттям в Україні законодавчих актів, в яких викладено положення щодо структурних та змістових змін в цій галузі: законів України “Про освіту” (1996), “Про професійно-технічну освіту” (1998), “Про вищу освіту” (2002), а також Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття) (1993), Концепції розвитку дистанційної освіти (2000), Національної доктрини

розвитку освіти (2002), Постанови Кабінету Міністрів “Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року” (2004) та ін.

Проте аналіз практики освіти дорослих в Україні свідчить, що реформування тієї галузі здійснюється занадто повільними темпами, не створено сучасної законодавчої бази, не використовуються можливості соціального партнерства, не усвідомлюється потенціал неформальної та інформальної освіти дорослих, не розроблено андрагогічні засади навчання дорослої людини.

Одним із шляхів вирішення окресленої проблеми є врахування досвіду високорозвинених країн світу, зокрема Великої Британії, де освіта дорослих є одним із пріоритетів державної політики, ґрунтується на давніх історичних традиціях, високоякісних показниках, ґрунтовних науково-педагогічних дослідженнях, а практика реалізації довела свою дієвість та ефективність. Цікавою, на нашу думку, є позиція британських вчених, зокрема визначного теоретика у галузі освіти дорослих, професора Суррейського університету Британії Пітера Джарвіса, щодо концептуального обґрунтування поняття «освіта дорослих», який оптимально намагаються поєднувати провідні світові освітні тенденції з національними особливостями власної системи освіти дорослих.

Аналіз актуальних досліджень засвідчив, що концептуальні засади освіти дорослих обґрунтовано у наукових дослідженнях С. Вершловського, В. Горшкової, О. Добринської, Л. Лесохіної, Н. Литвинової, О. Марона, Є. Огарьова, В. Онушкіна, В. Подобеда, О. Тонконогої та ін. Необхідно зауважити, що дослідження проблеми еволюції концепції освіти дорослих починають проводитися у вітчизняній педагогіці у 1980-х роках. В цей період освіта дорослих розглядається у руслі запропонованої у 1970-х рр. концепції пожиттєвої освіти (lifelong education), а тому практично всі радянські вчені визначають освіту дорослих як провідний структурний елемент системи неперервної або пожиттєвої освіти (Владіславлев А.П.; Ледньов В.С.; Онушкін В.Г.; Гершунський Б.С.; Зінченко Г.П.; Осіпова В.Г.; Рухадзе В.Г. та ін.).

Розвиток поняття “освіта дорослих” в діяльності ведучих світових організацій, які займаються питаннями навчання дорослих, аналізується в працях Єрмоленко В.А., Онушкіної О.В., Пултуржицького Ю. Значний внесок в розробку проблеми еволюції концепції освіти дорослих у окремих країнах належить дисертаційним дослідженням Беюл І.О., Левитської Є.Ю., Сорокоумової Г.Д. (США), Котлякової О.М. (Канада), Ведерникової Л.В. (Франція). Аналіз провідних педагогічних праць вітчизняних вчених з проблеми концептуального визначення та історичного розвитку поняття “освіта дорослих” наведений у ряді публікацій Сігаєвої Л. та Ничкало Н. Проте, педагогічна спадщина визначного теоретика у галузі освіти дорослих Пітера Джарвіса не була предметом окремого дослідження. Отже, **метою** даної публікації є висвітлення та аналіз педагогічних поглядів Пітера Джарвіса щодо визначення концепту «освіта дорослих».

Виклад основного матеріалу. Якщо практика освіти дорослих у Великій Британії має глибоке історичне коріння, то теоретичні засади британської концепції освіти дорослих почали формуватися лише наприкінці ХІХ століття у відповідь на об’єктивні потреби держави та суспільства. У ході тривалої історичної еволюції поняття «освіта дорослих» асоціювалося з багатьма іншими тотожними поняттями, які тією чи іншою мірою також відображали сутність процесу навчання дорослої особи. Зокрема, вживалися такі терміни як «базова освіта» (basic education), «фундаментальна освіта» (fundamental education), «функціональна грамотність» (functional literacy), «позашкільна освіта» (out-of-school education), «масова освіта» (mass education), «друга можливість отримати освіту» (second-chance education), «продовжена освіта» (continuing education), «рекурентна, або освіта, що відновлюється» (recurrent education), «заочна освіта» (extension education), «освіта протягом життя» (lifelong education).

В різних країнах віддавали перевагу різним термінам. У Британії найбільш вживаними були терміни «освіта, що відновлюється» (recurrent education) та «продовжувана освіта, або освіта, що продовжується» (continuing

education), які у більш широкому контексті, ніж поняття «освіта дорослих», відображали британський погляд на глобальну концепцію «пожиттєвої освіти».

Свій внесок у тлумачення окресленого поняття вніс Пітер Джарвіс (Peter Jarvis), який під освітою дорослих розумів «будь-яку навчальну діяльність, в якій беруть участь ті особи, що вважають себе та вважаються іншими соціально зрілими особистостями» [1, с. 53]. Як стає очевидним з даного визначення, автор приймає досить широку трактовку поняття, не відокремлюючи формальну та неформальну освіту. Головним критерієм виступає соціальна зрілість та готовність індивіда продовжити навчання. Розмірковуючи над проблемою змісту концепції освіти дорослих, П. Джарвіс підкреслює визначальну роль традиційної освіти для дорослих – загальнокультурної, яка історично становила основу післяшкільного навчання, а на сучасному етапі «стала підґрунтям концепції «суспільства, що навчається», в якому особа залучається до освіти з метою саморозвитку та самовдосконалення» [1, с. 53].

Освіта дорослих розглядається як інтегральна складова частина освіти, яка повинна стати неперервним, пожиттєвим процесом учіння та розвитку, що, в свою чергу, і є тим ідеалом, до якого повинно прагнути суспільство. Цього ідеалу, на думку автора, можна досягти трьома шляхами, що повинні впроваджуватися паралельно як невід’ємні складові пожиттєвості освіти дорослих: *продовжувана освіта* (continuing education), *відновлювана освіта* (recurrent education) та *громадська освіта* (community education). Ототожнення всіх наведених понять тією чи іншою мірою з освітою дорослих в британській педагогічній думці змусило автора детально дослідити кожне з них [4, с. 25].

У 1980-х рр. термін *продовжувана освіта* часто вживається британськими педагогами як синонімічний європейському «неперервна, пожиттєва» (lifelong). Але П. Джарвіс доводить, що цей підхід не можна вважати коректним. Він визначає *продовжувану освіту* як постбазову (post-initial) ланку *неперервної* освіти, в той час як остання триває «від самого народження і до смерті людини». Отже, *продовжувана освіта* є значно коротшим і вузьчим за

часовим виміром процесом, складовим елементом пожиттєвої освіти і, тому не може вживатися як її синонім [2, с. 27].

Продовжувану освіту також не можна ототожнювати з подальшою освітою (further education) з огляду на відмінності цих двох процесів:

- подальша освіта є післябов'язковою, але не завжди післябазовою;
- подальша освіта передбачає наявність певного освітнього рівня, в той час як продовжувана освіта не дотримується цієї вимоги;
- подальша освіта передбачає, як результат, отримання певного освітнього ступеня, продовжувана освіта не спрямована на градацію одержуваних знань [2, с. 35-40].

Що стосується співвідношення понять «продовжувана освіта» та «освіта дорослих», то все залежить від безпосередньо визначення останнього. Якщо приймати історично вузький підхід, запропонований у 1919 році, то, звичайно, термін «продовжувана освіта» є змістовно значно більш широким поняттям, що включає особисту, соціальну, професійну і т.д. освіту. Якщо ж приймати європейське визначення, то освіту дорослих можна вважати аналогічною продовжуваній освіті. І саме цей змістовий збіг двох термінів, на думку П. Джарвіса, змусив педагогічну науку звернути увагу на вживання терміну «продовжувана освіта» для професійної освіти дорослих. А тому стає цілком зрозуміло, чому в 1960-70-х рр. термін «продовжувана освіта» не замінив терміна «освіта дорослих», а тільки доповнив його, про що свідчать змінені назви багатьох організацій, які мали справу з питаннями освіти для дорослого контингенту населення країни: Національний інститут освіти дорослих та продовженої освіти, Консультаційна рада з питань освіти дорослих та продовженої освіти, Асоціація освіти дорослих та продовженої освіти і т.п.

Рекурентна, або освіта, що відновлюється, покликана задовольнити освітні потреби дорослих у *формальній* освіті (заочній чи денній) і таким чином забезпечити неперервність освітнього процесу. Саме термін «формальна освіта» є тим ключовим поняттям, яке відрізняє рекурентну освіту від продовжуваної, оскільки остання, як вже зазначалося, включає як формальну,

так і неформальну освітні форми. Однією з визначальних особливостей рекурентної освіти, що зумовлено її чисто формальним характером, є право кожного на оплачувану навчальну відпустку, що було офіційно затверджено у рекомендаціях ОЕСР своїм країнам-членам у 1976 році. Відповідно в Англії в кінці 1970-х рр. цим правом користувалося вже 15-20% всієї робочої сили. На думку автора, концепція рекурентної освіти не набула широкого визнання в Англії, але «в країні існують її окремі елементи, що можуть стати важливими компонентами нової альтернативної парадигми освіти» [1, с. 44].

Концепція громадської освіти як однієї з форм освіти дорослих почала широко впроваджуватися в Англії в 1960-70-х рр. і була викликана «ностальгією суспільства за тими часами, що минули... і ті міжособистісні довготривалі стосунки, що об'єднували людей, зникли, а на їх місце прийшли урбанізація та мобільність» [2, с. 55]. Спираючись на три основні значення слова «громада», П. Джарвіс виділяє такі три типи громадської освіти:

1) *освіта для діяльності та/або розвитку*, коли освіченість розглядається як одне із найпотужніших знарядь у боротьбі людини за свої права, а потім як одна із необхідних умов побудови нового кращого суспільства, що спирається на принципи справедливості та рівних можливостей для всіх;

2) *освіта в межах певної громади* відображає процес інтеграції та взаємопроникнення шкільної освіти та освіти дорослих, коли школярі беруть участь у заняттях для дорослих, а дорослі, в свою чергу, мають можливість приєднуватися до навчального процесу дітей. Таким чином освіта перетворюється на «всеохопний життєвий досвід, де сім'я і оточення відіграють важливу роль і кожний вносить свою частку і одночасно черпає із цієї багатой криниці знань»;

3) *заочні форми освіти, або освіта за межами навчального закладу*, до якої автор відносить не тільки спеціально організовані навчальними закладами курси на відстані або дистанційне навчання, а й неформальні групові зібрання, що виникають як результат цих курсів, учасники яких

перетворюються, у певному значенні, на «грумаду», об'єднану спільними освітніми завданнями.

Головною метою освіти дорослих як неперервного позитивного процесу є перетворення всього людства на суспільство, що навчається (learning society). На думку педагога, у 1980-х ця ідея виглядала дещо футуристичною та ідеалізованою, але її впровадження може значно прискоритися завдяки швидким темпам розвитку технологій, які забезпечують людей необхідними соціальними умовами та технічними можливостями продовжувати навчання протягом всього життя. Основними рисами суспільства, що навчається, є:

- спрямованість освіти на задоволення потреб людей, що навчаються;
- усунення перешкод щодо вільного доступу до освітніх можливостей (будь-яких форм і типів навчання);
- забезпечення гнучкості освітньої системи, в якій процес навчання триває все життя [4, с. 51-52].

Поряд з тим автор вказує на ряд перепон, які гальмують прогресивний розвиток суспільства, що навчається: переконання, що освіта може мати іншу мету, крім навчання заради навчання; переважання ідеї про те, що освітою можна вважати лише базову ланку навчання; сприймання дозвілля як некреативного та незначного процесу, що не має освітньої мети. Усунення цих ідеологічних перешкод, відродження історичного значення слова «школа», яке у перекладі з грецької означає «дозвілля з метою отримання знань», є єдиним правильним напрямком на шляху до побудови суспільства, що навчається [3, с. 30-33].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, наукове дослідження Пітера Джарвіса щодо поняття «освіта дорослих» значною мірою сприяє теоретичному обґрунтуванню концепції освіти дорослих у Великій Британії та в цілому у світі. Педагогічний доробок професора на сьогодні нараховує 38 праць, що може стати полем перспективних досліджень у цьому напрямку. Цікавими, на нашу думку, є також наукові праці інших визначних британських теоретиків освіти дорослих (Річард Генрі Тауней, Безіл

Йекслі, Гарольд Уільтшир, Дерек Легге, Кіріт Річмонд, Артур Сток, Малком Тайт), аналіз яких дасть змогу отримати цілісне уявлення про особливості концепції освіти дорослих у Великій Британії та може слугувати корисним науково-теоретичним матеріалом у розбудові власної національної концепції освіти дорослих.

Список використаних джерел

1. Jarvis P. Adult and Continuing Education. Theory and Practice / P. Jarvis // London: Croom Helm, 1983. – 317 p.
2. Jarvis P. Adult Education and the State. Towards a policy of Adult Education / P. Jarvis // London: Routledge, 1993. – 165 p.
3. Jarvis P. An International Dictionary of Adult and Continuing Education / P. Jarvis // London & New York: Routledge, 1990. – 166 p.
4. Jarvis P. Lifelong Learning: Universities and Adult Education / P. Jarvis // Asia Pacific Education Review. – 2001. – Vol. 2, № 2. – P. 28-34.

Коваленко С.Н. Концепт «образование взрослых» в педагогических взглядах Питера Джарвиса.

Предложенное исследование анализирует научно-педагогические взгляды известного британского теоретика в области образования взрослых Питера Джарвиса касательно концепта «образование взрослых». Его прогрессивные научные идеи в этом направлении берут свое начало с 70-х годов XX века в период активной дискуссии ученых всего мира явления образования взрослых. Автор актуализирует исследование ряда сходных и близких по значению терминов (образование взрослых, продолженное образование, рекуррентное образование, общественное образование и другие), которые широко использовались в последней четверти XX века не только в научно-педагогических кругах Британии, но и в мире в целом.

Ключевые слова: образование взрослых, продолженное образование, рекуррентное образование, общественное образование, базовое образование, послеобязательное образование, функциональная грамотность, послешкольное образование, непрерывное образование.

Kovalenko S.M. Adult education concept in the pedagogical ideas of Peter Jarvis.

The article is devoted to the analysis of scientific and pedagogical ideas of the outstanding British theorist in the field of adult and continuing education, the professor of Surrey University (UK) Peter Jarvis. His progressive scientific researches in this direction started in the 70-s of the XXth century in the period of active scientific discussion concerning understanding and substantiation of adult education. The researcher draws the attention to a number of synonymic terms widely used not only in Great Britain but in the world education circles in general.

It has been found out that adult education is viewed by the author as any kind of learning which involves socially mature personalities. So the author accepts a rather wide interpretation of the concept not separating formal and non-formal education. P. Jarvis insists on the exceptional role of traditional adult education – general cultural development – which was historically the foundation of out-of-school education and at the present is the basis of learning society concept, where a person takes part in education for self-development and self-improvement.

It has been revealed that the main aim of adult education as a lifelong process from the point of view of P. Jarvis is to turn the whole humanity into a learning society. At that time that idea sounded futuristic and unreal but the author insisted that rapidly developing technologies would greatly contribute to its realization. The main features of learning society have been determined: meeting the educational demands of learners, giving free access to education (all forms and types), flexibility of educational system to turn learning into a lifelong process.

The research outlines the prospect of further investigations based on the huge scientific outcome of Peter Jarvis and also deeper analysis of other British founders of the theory of adult education.

Key words: *adult education, continuing education, recurrent education, community education, further education, basic education, postcompulsory education, functional literacy, out-of-school education, lifelong learning/education.*